

Nietzsche'nin Modern Bilim Eleştirisi

Nietzsche's Critique of Modern Science

Kasım Küçükakalp

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
kasimkucukakalp@uludag.edu.tr

Küçükakalp, Kasım. "Nietzsche'nin Modern Bilim Eleştirisi". *Bilim Tarihi ve Felsefesi Araştırmaları (BİTAD)* 1/2 (Haziran 2025), 11–26.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4312-210X>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15827019>

Nietzsche'nin Modern Bilim Eleştirisi

Öz: Nietzsche, modern bilime dair eleştirisinde, bilimin temel varsayımlarının metafiziksel kökenlerine dikkat çeker. Söz konusu metafiziksel kökenler, hakikat istenciyle hareket eden ve yaşamı çileci bir ideal doğrultusunda yorumlayan bir yapıya sahiptir. Modern bilimin, doğayı kesin/mutlak yasalarla açıklama çabası, Nietzsche için bir yanılsamadır. Çünkü hakikat, statik/durağan bir yapıya sahip değil sürekli bir oluş sürecidir. Ancak bilim, bu oluşu kavramakta çoğu zaman yetersiz kalmaktadır ve yaşamı anlamlandırmada bir yön duygusu sağlamaktan uzaktır. Bilimsel gelişmelerin net bir şekilde görüldüğü on dokuzuncu yüzyılda, Nietzsche'ye göre bilimin zaferi değil bilimsel yöntemin zaferi gerçekleşmiştir. Baconcu epistemolojinin etkisiyle modern bilim, hakikati değil faydayı öncelemiş ve yöntemin egemenliğini tesis etmiştir. Bilimin araçsallaşmasıyla birlikte bilim, insanı doğa üzerinde bir hâkimiyet kurmayı hedefleyen bir figüre dönüşmüştür. Ancak Nietzsche, bu tür bir bilim anlayışının yaşamın zenginliğini hiçe saydığını ve nihilist bir sonuca ulaştığını belirtir. Nietzsche modern bilimi, çileci idealin en güçlü müttefiki olarak görür. Hristiyanlık nasıl yaşam karşıtı bir değerler sistemine sahipse bilim de aynı nihilist yapıya sahiptir. Bilim, nesnelliği ve mutlak gerçekliği savunsada da Nietzsche için tüm hakikatler perspektiflerin ürünüdür ve mutlak hakikat, yanılsamadan ibarettir. İnsan, algılarını bir düzen içine sokarak dünyayı anlamlandırır fakat bu süreç, tamamen öznel bir yapıya sahiptir. Nietzsche'nin tarih anlayışı da bu çerçevede ele alınmalıdır. Tarihi, yaşamı felç edici bir bilimsel disiplin hâline getiren modern tarihçilik, geçmişini mutlak bir hakikat olarak sunarak bireyi köksüzleştirmektedir. Nietzsche'ye göre tarih, yaşamın hizmetinde olmalı ve bireyin kendini aşmasını sağlayan bir araç olarak değerlendirilmelidir. Ancak modern tarihçilik, yaşamı değil doğruluk uğruna yaşamı feda eden bir anlayışı yüceltmektedir. Dolayısıyla Nietzsche, modern bilimin ve tarihçiliğin insanın yaşam içindeki potansiyellerini gerçekleştirmesini engellediğini savunur. Hakikat iddialarının yaşamı sınırlandırdığına dikkat çeker ve perspektivizmi öne sürerek tüm bilgi formlarının birer yorumdan ibaret olduğunu belirtir. Bu bağlamda çalışmada söz konusu hakikat iddialarının Nietzscheci bakış açısından nasıl bir yanılsama haline geldiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Modern Bilim, Hakikat, Nihilizm, Güç İstenci, Tarih.

Nietzsche's Critique of Modern Science

Abstract: In his criticism of modern science, Nietzsche draws attention to the metaphysical roots of the basic assumptions of science. These metaphysical origins have a structure that acts with the will to the truth and interprets life in line with an ascetic ideal. The endeavour of modern science to explain nature with definite/absolute laws is an illusion for Nietzsche. Because the truth does not have a static/stationary structure, it is a continuous process of becoming. However, science is often inadequate in grasping this becoming and is far from providing a sense of direction in making sense of life. In the 19th century, when scientific developments were clearly seen, according to Nietzsche, it was not the triumph of science, but the triumph of the scientific method. With the influence of Baconian epistemology, modern science prioritised utility over truth and established the sovereignty of method. With the instrumentalisation of science, the scientist has turned into a figure aiming to establish a dominance over nature. However, Nietzsche states that such an understanding of science disregards the richness of life and reaches a nihilistic conclusion. Nietzsche sees modern science as the strongest ally of the ascetic ideal. Just as Christianity has an anti-life value system, science has the same nihilistic structure. Although science defends objectivity and absolute truth, for Nietzsche all truths are the product of perspectives and absolute truth is an illusion. Man makes sense of the world by putting his perceptions into an order, but this process has a completely subjective structure. Nietzsche's understanding of history should also be considered within this framework. Modern historiography, which turns history into a scientific discipline that paralyses life, makes the individual rootless by presenting the past as an absolute truth. According to Nietzsche, history should be at the service of life and should be considered as a tool that enables the individual to transcend himself. However, modern historiography glorifies not life, but an understanding that sacrifices life for the sake of truth. Therefore, Nietzsche argues that modern science and historiography prevent human beings from realising their potential in life. He draws attention to the fact that truth claims limit life, and by putting forward perspectivism, he states that all forms of knowledge are mere interpretations. In this context, the study will reveal how these truth claims become an illusion from a Nietzschean perspective.

Keywords: Nietzsche, Modern Science, Truth, Nihilism, Will to Power, History.

Giriş

Nietzsche'nin modern bilim telakkisine yönelik en temel eleştirisinin, doğal dünyanın bilimsel 'kural' veya 'yasalar' ile tam bir örtüşme halinde olduğu ve doğal dünyada nedenselliğin hüküm sürdüğü şeklindeki temel varsayımlara karşı olduğu söylenebilir. Nietzsche'ye göre tüm bu varsayımların arka planında, bilim ile metafizik arasındaki derin bağ bulunmakta olup bilime vücut veren temel motivasyon kaynağı da tıpkı metafiziksel hakikat iddialarında olduğu gibi hakikat istenci olmak durumundadır. Nietzsche'nin oluş felsefesi açısından bakıldığında, Batı metafizik geleneğine ait hakikat iddialarının, rasyonel bir varlık anlayışı lehine oluşu karartmak suretiyle yaşamı, içgüdüleri, arzu ve tutkuları hiçe sayan çileci bir ideale vücut vermesi gibi modern bilim de nihai kertede nihilistik bir sonla buluşması mukadder olan söz konusu çileci idealin en yüksek biçimi olarak görülebilir. Bununla birlikte Nietzsche'nin bilim ve felsefeye yönelik eleştirilerini, onları bir bütün olarak yok saydığı anlamında değil her ne kadar düşüncesinde sanatçı, yaratıcılığa ayrıcalıklı bir konum atfetse de en azından yaşamı onaylayan ve zenginleştiren bir değerlendirme pratiği içerisinde, bilim ve felsefenin yaşamı zenginleştiren bir konuma taşınması şeklinde yorumlamanın daha isabetli olduğu söylenebilir.

Hem bilim felsefesine hem de çağdaş epistemolojiye sunduğu katkılar bakımından Nietzsche'nin modern bilim eleştirisi oldukça önemlidir. Hayatın anlamını bilim içinde değil sanat gibi yaşamı olumlayan güçlerde aramak gerektiği düşüncesinde olan Nietzsche'ye göre bilim de bir yorumdur ve diğer yorumlardan ayrıcalıklı bir konuma sahip değildir. Bilimin, mutlak hakikatin yolu olarak görülmesi bir yanlısamadır. Nietzsche'nin modern bilim eleştirisine çözüm önerisi söz konusu olduğunda pozitif bir epistemolojik temel sunmadığı ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında Nietzsche klasik anlamda bilim sorununa bir çözüm getirme amacından ziyade modern bilimin değeri, sınırları ve metafizik temelleri üzerine bir sorgulamada bulunur. Bu bağlamda çalışma içerisinde Nietzsche'nin modern bilim anlayışı ve eleştirisi, yöntem açısından ele alındıktan sonra bir bilim olarak tarihe yönelik eleştirisi ve perspektivizm bağlamında Nietzsche'nin bilimsel bilgi ve hakikat eleştirisine yer verilecektir.

1. Nietzsche'nin Yöntem Fikriyle Tebarüz Eden Modern Bilim Anlayışı Eleştirisi

Nietzsche'nin bilime karşı tutumunu anlamak bakımından on dokuzuncu yüzyılda vuku bulan şeyin bilimin zaferi değil bilimsel yöntemin, bilim üzerindeki zaferi¹ olduğu şeklindeki vurgusu oldukça önemlidir. Zira daha modernitenin başlangıcında bilgiyi, güçle ve egemen olmakla özdeşleştiren Baconcu epistemolojiyle birlikte istikamet kazanan bilim anlayışı, bilgide doğruluk yerine faydanın ön plana çıkmasına yol açarken aklın da giderek araçsallaşmasını sağlamak suretiyle yöntemin, bilim veya bilme eylemi üzerindeki zaferrinin yolunu açmıştır. Bu yüzden Nietzsche açısından bakıldığında sorunun, bilimin kendisinden ziyade on dokuzuncu yüzyılda uygulandığı şekliyle diğer tüm gerçeklik imkanlarını peşinen reddeden ve Aydınlanma ile birlikte en radikal sonuçlarına evrilen bilim anlayışından kaynaklandığı söylenebilir.

İnsanı, plastik bir varlık olarak kendini aşma ve potansiyellerini gerçekleştirmeye muktedir bir varlık olarak gören Nietzsche'ye göre modern bilim ne insanın kendisini aşmasına ne de potansiyellerini gerçekleştirmesine yönelik bir yön duygusu sağlamaya muktedirdir.² Çünkü modern bilim de tıpkı Hristiyanlığın çileci idealinin kendisini yaşamın ve bir içgüdü varlığı olan insanın karşısında temellendirmesi gibi yaşam karşıtı bir karaktere sahiptir. Bu anlamda Nietzsche, bilim ve çileci ideal ikilisini, hakikati en yüksek değer olarak görmelerinden daha doğrusu hakikatin değerlendirilemez ve erişilemez olduğu inancı üzerine kurulu olmalarından dolayı aynı temele dayalı, zorunlu müttefikler olarak görür.³

"Bu 'modern bilim' – bu olguyla karşı karşıya gelelim artık! – çileci idealin şu an sahip olduğu en iyi müttefikdir; tam da bu nedenden dolayı, en bilinçsiz, en gönülsüz, en gizli ve yeraltındaki müttefikdir." ⁴

Nietzsche'nin bilime karşı olan bu tutumunun özünde, yaşamı diğer her şeyden daha yüksek ve egemen bir güç olarak görmesi ve bilimin de yaşamın бүtүнlüğünü bozan bir karaktere sahip olduğunu düşünmesi bulunmaktadır.⁵ Nitekim Nietzsche'ye göre bilimin nihilist sonuçları, söz konusu bozulmayı göstermektedir. Ona göre bu bozulmayla "Kopernikus'tan beri insan, merkez-

¹ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epceli (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 319.

² Frederick Copleston, *Nihilizm ve Materyalizm*, çev. Deniz Canefe (İstanbul: İdea Yayınları, 1998), 7–2/159.

³ Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1998), 143.

⁴ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*, 144.

⁵ Friedrich Nietzsche, *Tarih Üzerine*, çev. Nejat Bozkurt (İstanbul: Say Yayınları, 2000), 184.

den bilinmeyen bir X noktasına doğru yuvarlanmışır".⁶ Bilindiği gibi modern bilim, Bacon'dan beri öznel bilgiden nesnel bilgiye geçişin yollarını aramış ve bilim adamının bilimsel çalışmaları esnasında değer yargılarından uzak kalması gerektiği düşüncesini benimsemiştir. Oysa Nietzsche böyle bir nesnellik teşebbüsünü şahıssızlık, irâdesizlik ve sevgiye elverişsizlik olarak niteleyerek olumsuzlamaktadır.⁷ Bu anlamda Nietzsche, iki çeşit hakikati birbirinden ayırır. Bunlardan birincisi yalanlar, yorumlar ve yanılsamalar genel başlığı altında toplanabilecek metafizik hakikattir. Diğeri ise kendisini yaşamın pratik bilgisine yönlendirmiş ve dünyayı yaşanılabilir hâle getirmeye matuf bilimsel hakikattir. Her iki hakikat de hakikat istencinin ihtiyaçlarına göre münasip bir yaşamı araştıran genel hakikat istencinin ifadeleridir. Onlar arasındaki farklılık, ilkinin belirli bir perspektif üzerindeki güveni ile kibirlenmesi iken diğerrinin kendi sübjektif yapısını inkârı araştırmasıdır. Hâlbuki Nietzsche'ye göre gerçekte bütün hakikatler mecazidir. Bu anlamda hakikatler, yanılsama oldukları unutulmuş yanılsamalardır.⁸

Gerçekte bilim, insanın doğal fenomenleri araştırmak için başvurmuş olduğu sınırlı yöntemlerden sadece birisi olmasına rağmen yöntemin egemenliği altında serpilip gelişmesine bağlı olarak, hiçbir biçimde teorik temsil pratiklerine indirgenmesi mümkün olmayan yaşamı inkâr edecek düzeyde daraltan bir muhteva kazanmıştır. Tam da bu nedenle modern bilim, söz konusu sınırlılıklarından ve sınırlandırıcı karakterinden ötürü, hayatın bütününü kuşatabilecek bir değerler dizisi yaratmaktan uzaktır.⁹

Çağdaş felsefede Nietzsche'nin en istikrarlı takipçilerinden biri olan Deleuze'nin de özellikle altını çizdiği üzere, bir bilim eleştirmeni olarak Nietzsche, hiçbir zaman niceliğe karşı niteliğin haklarına müracaat etmediği gibi eşitliğe karşı nicelikteki farklılığın haklarını vurgulamış, niceliklerin eşit kılınmasına karşı onların eşitlenemezliği fikrinde ısrar etmiştir. Bu zaviyeden bakıldığında Nietzsche'nin modern bilim anlayışına yönelik eleştirileri mantıksal özdeşlik, matematiksel eşitlik, fiziksel denge gibi modern bilim açısından olmazsa olmaz addedilen kavramlarının radikal denebilecek bir eleştirisi doğrultusunda serpilip gelişmiştir. Bu bağlamda Deleuze, Nietzsche'ye göre bilimin, kaçınıl-

⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, 26.

⁷ Friedrich Nietzsche, *Aforizmalar*, çev. Sedat Umran (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000), 23.

⁸ Stuart Sim, *The Routledge Critical Dictionary of Postmodern Thought* (New York: Routledge, 1999), 325.

⁹ Dave Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, çev. Kaan H. Ökten (İstanbul: Everest Yayınları, 2001), 33.

maz bir şekilde gücün gerçek teorisini tehlikeye attığını ve bilimin, modern düşüncenin nihilizminin bir parçası olduğunu ifade eder. Çünkü farklılıkları inkâr etmeye yönelik bir teşebbüs olarak bilim, yaşamın inkârına yönelik çok genel bir girişimin parçası olarak, varoluşu değersizleştiren ve bir ölü olarak sunan bir girişimdir. Bilimi asketik/çileci bir ideal olarak gören Nietzsche'ye göre onun nihilizme götürmesinin sebebi, fenomenal olanı tepkisel güçler terimlerinde anlaması ve onu tek bir bakış açısından yorumlamasıdır. Bu anlamda nihilistik düşüncenin aracı, tepkisel güçlerin zaferidir.¹⁰

“Bilimin yaşam üstüne egemen olduğu bir yaşam, geçmişteki bilgiyle değil tam tersine içgüdüyle ve güçlü düş kurmalarla, hayallerle egemen olunmuş yaşamdan çok daha az bir yaşamdır ve gelecek için de çok daha az bir yaşam sağlar.”¹¹

Her ne kadar Nietzsche modern bilim anlayışına yönelik eleştirilerini söz konusu kavramlar bağlamında ele almış olsa da bu kavramların modern bilim için önemi de inkâr edilemez. Öte yandan Nietzsche, modern bilimin temelini oluşturduğunu söyleyebileceğimiz mutlak gerçeklik ve bu gerçekliğe hâkim olduğu düşünülen nedensellik düşüncesini de şiddetle eleştirir. Benzer bir biçimde Nietzsche, modern düşüncedeki objektif gerçeklik fikrini, insanın fantazmalarından ve sübjektif değerlendirmelerinden bağımsız bir gerçeklik olmadığı, her şeyin bir yorumdan ibaret olduğu düşünceleriyle reddeder. Buna göre biz, herhangi bir kendinde gerçeklik oluşturmak kudretinde olmadığı-mız gibi böyle bir şeyi istemek de Nietzsche'nin deyişiyle aptallıktır.¹² Çünkü Nietzsche'ye göre mutlak gerçeklik denilen şey, oluşa karşıt olarak kalıcı bir varlık anlayışı tesis etme cihetindeki Apollonca olana müptela felsefecilerin uydurduğu bir şeydir.¹³

Nietzsche'nin duylara ve yaşama vurgusu bağlamında değerlendirildiğinde her ne kadar ampirik gelenek, doğa bilimlerinden aldığı güç sayesinde dış dünyanın kesin bilgisinin, duyu verileri vasıtasıyla elde edilebileceği düşünce-sine sahip olsa da Nietzsche'ye göre bizatihi yaşam ve oluşun teori ve temsillerine indirgenemez doğası nedeniyle böyle bir bilgiye sahip olunması mümkün değildir. Çünkü insan, daima tutku ve arzuları tarafından yönlendirilen bir

¹⁰ Gilles Deleuze, *Nietzsche and Philosophy*, çev. Hugh Tomlinson (New York: The Athlone Press, 1989), 45.

¹¹ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 135.

¹² Friedrich Nietzsche, *The Will to Power*, çev. Walter Kaufmann-R. J. Hollingdale (New York: Random House, 1967), 267.

¹³ Copleston, *Nihilizm ve Materyalizm*, 168.

varlık olup çoğu zaman bu yönlendirilişin farkında dahi olmaz.¹⁴ Bu yüzden radikal bir eleştirmen olarak Nietzsche, ampirik geleneğin duyularımıza atfetmiş olduğu değeri, nesnel bilginin terimlerinden ziyade duyularımızın sınırlılıkları bağlamında ele alıp olumsuzlar:

“Duyularımızın alışkanlıkları bizi duyumsamanın yalan dolanına sardı. Bunlar tekrar bizim yargılarımızın ve bilgilerimizin dayandığı – gerçek dünyaya tamamiyle kaçış, sığınak ve sızma yolu yok! – Ağımızın içindeyiz, örümcek olan bizler ve ne yakalarsak yakalayalım, ağımıza yakalananlardan başka bir şey yakalayamayız.”¹⁵

İnsanî etkinlikler de dahil olmak üzere tüm evreni güç isteminin daha güçsüz bir şey üzerinde egemenlik kurması, ona bir işlev, bir anlam yüklemesi çerçevesinde ele alan Nietzsche, modern düşünce ve bilim anlayışındaki temel varsayım olan “yasallık” fikrine de karşı çıkar. Çünkü her türlü “gayelilik” fikrini dışarıda bırakan güç istemi içerisinde, nedenlerin birbiri ile ilişkili olması bir yana oluşun hükümlanlığı altında zuhura gelen olaylar, tamamen rastgele bir biçimde artarda gelip yer değiştirirler.¹⁶ Bu anlamda Nietzsche, akılla düzenlenmiş bir evren düşüncesine ve keşfedilmesi mümkün görülen bir dizi doğa yasasına itaat edilmesi gerektiği fikrine karşı çıkar. Şayet bilim tarihsel, kültürel ve toplumsal bir fenomen olarak incelenirse tüm hakikatlerin nihayetinde değişken olduğu ve bilimsel diye nitelendirilen yasaların da ihtimallere dayanan insani kurgulardan öte bir anlama sahip olmadığı görülecektir.¹⁷

“Neden ile sonuç – Bu aynada – ve aklımız bir aynadır – düzenlilik gösteren bir şey oluyor, belirli bir şey her seferinde başka belirli bir şeyi takip ediyor – onu biz, deliler, algılamak ve anlamlandırmak istersek neden ile sonuç diye adlandırıyoruz! Sanki bir şey anlamışız ve anlayabilmişiz gibi. Biz nedenlerin ve sonuçların imgelerinden başka bir şey görmedik! Ve işte bu imgelilik, birbirinin takibi olan bağlantılardan daha esaslı bir bağlantının kavranmasını olanaksız kılıyor.”¹⁸

Bu anlamda Nietzsche, her ne kadar duyu verilerinin önemi konusunda pozitivist söyleme yaklaşıp da pozitivistlerden bilginin, duyu verilerinden nasıl elde edilmesi gerektiği hususunda ayrılır. Kant gibi Nietzsche de deneyimden geçmemiş haliyle dış dünyanın adeta bir kaostan ibaret olduğunu ve bu kaosun insan tarafından bir kozmos haline getirildiğini, yani deneyimlerin insan

¹⁴ Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, 20–21.

¹⁵ Friedrich Nietzsche, *Tan Kızıllığı*, çev. Hüseyin Salihoglu–Ümit Özdağ (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), 101.

¹⁶ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, 75–76.

¹⁷ Robinson, *Nietzsche ve Postmodernizm*, 24.

¹⁸ Nietzsche, *Tan Kızıllığı*, 106.

tarafından düzenlendiğini düşünür. Bu yüzden Nietzsche'ye göre doğru ve yanlış, duyu verileri referansla belirlenemez. Üstelik duyulara ilişkin ifadeler, bir hakikat teorisini muhafaza etmek üzere er veya geç genel, mantıksal olarak düzenlenmiş kanun benzeri bir veçhete bürünecektir. Halbuki Nietzsche, duyusal verilerin kompleks ve çok yönlü, yani "dionysosça" olduğunu düşünmektedir.¹⁹ Duyusal dünyanın söz konusu diyonisosçu karakterinden dolayı, hiçbir surette duyu verilerinden hareketle genel geçer, açıklayıcı bir bilgi teorisi teşekkül ettirmek de mümkün değildir.

Her ne kadar Nietzsche, metafizik düşünceye yönelik eleştirilerinde Kantla benzerlik gösterse de yani Nietzsche de Kant gibi bilginin antropomorfik karakterini önemseseyse de o, Kant'ın bilimsel ve ahlaki yargıların olabilirliği sorularının ötesine geçmekle Kant'tan ayrılır. Zira Nietzscheci bir perspektiften bakıldığında Kant, ahlaki özgürlüğün tehdidi olmaksızın bilimin nasıl mümkün olabileceği hususunu irdelerken nihilizm sorunu ile yüzleşmez. Newtoncu bilimi ve Hristiyan ahlak ideallerini kabul etmesinden dolayı Kant, özel yargı çeşitlerinin evrenselliğini de kabul etmiştir. Ancak buradan hareketle bilimde ve ahlakta görülen ve rasyonel olduğu kadar evrensel de olabilen insani eylemi kabul edebilmiştir.²⁰ Oysa Nietzsche'nin gözündeki Kantçı Alman felsefesi, her bir şeyin yanlış kavranılmasını sağlayan ve doğaya aykırı olmayı içgüdü haline getiren bir çöküş felsefesinden başka bir şey değildir. Zaten Nietzsche'ye göre Alman felsefesi, öteden beri sinsi bir teoloji olarak devam ede gelmiştir. Çünkü teoloğun nazarında, doğru ve yanlış kavramları yaşamaya karşı bir şekilde temellendirilmek durumundadır. Buna göre yaşama en zararlı olan doğru, yaşamı yüceltip evetleyen, haklı ve üstün kılan da yanlış olarak değerlendirilir.²¹ İşte bu yüzden Nietzsche'nin nazarında, Kant'ın ödev duygusu ile temellendirmeye çalıştığı ahlak da bir *decadence*/yozlaşma ahlakı olmak durumundadır:

"O zaman içgüdü, razı olmanın, başkalarına uymanın, kendimi onlarla bir tutmanın daha uzun sürmesine karşı kıyasıya cephe aldı. Başlangıçta toyluğumdan içine düştüğüm sonra da 'ödev duygusu' denilen şey yüzünden saplanıp kaldığım bu hiç yakışmayan 'çıkarcı gözetmezlik'tense, her türlü hayata, elverişsiz koşullara, hastalığa, yoksulluğa katlanmak bence yeğdi."²²

¹⁹ Mark Warren, *Nietzsche And Political Thought* (London: The MIT Press, 1991), 94.

²⁰ Warren, *Nietzsche And Political Thought*, 123.

²¹ Friedrich Nietzsche, *Deccal*, çev. Hüseyin Kahraman (Ankara: Yönelim, 1992), 23.

²² Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, çev. Can Alkor (İstanbul: Say Yayınları, 1997), 92.

Aynı şekilde Nietzsche'nin, bilimin çileci idealin modern zamanlarda bürünmüş olduğu en yeni form olduğu yönündeki düşünceleri dikkate alındığında Kant'ın gururla bahsettiği kategoriler tablosu ve keşfetmekle övündüğü "sentetik *a priori* yargılar" yetisi de anlamını yitirmektedir. Nietzsche'ye göre hem Kant hem de onun düşüncelerine bağlanmış olan Alman felsefesi kendilerini aldatmaktadır.²³ Bu doğrultuda olmak üzere Nietzsche, Kant'ın sormuş olduğu "Sentetik *a priori* yargılar nasıl mümkündür?" sorusunu, "Niçin böyle yargılara inanmak gereklidir?" sorusuyla geliştirir. Nietzsche sentetik yargıların, *a priori* olarak hiç de olanaklı olmaması gerektiği düşüncesinden hareketle bu gibi yargılara inanılmasının kaynağında, insanların kendi varlıklarını koruma ihtiyacının bulunduğunu söyler. İnsanlar bu gibi yargıların doğruluğunu, görünüşten hareketle varsayılmış bir dayanak noktası olmaları bakımından zorunlu görmektedirler. Fakat bu durum, söz konusu yargıların yüzeydeki bir inanç olma hüviyetini ortadan kaldırmamaktadır. Bu bağlamda Nietzsche, Almanya'da ve tüm Avrupa'da oldukça etkili olan Kant felsefesi sayesinde Alman felsefesinin duyumculuğa karşı bir panzehir elde ettiğini, kısaca bu gibi yargıların duyuları uyuşturmak gibi bir fonksiyon icra ettiğini ifade eder.²⁴

Nietzsche'nin, insan aklının kategorileri ve sentetik *a priori* yargıların gerekliliği bağlamında yapmış olduğu değerlendirmeler sonucunda onları, yaşamın gerekliliğinin zorunlu bir sonucu olarak görmesi, onların yaşam karşıtı bir karakterde olmadıkları anlamına gelmez. Zira her türlü insani etkinliği güç ilişkileri bağlamında değerlendiren Nietzsche gerek Batı metafizik geleneğini ve gerekse Hristiyan ahlak ideallerini, onların modern düşünceyle de bağlantılarını kurmak suretiyle zayıf karakterdeki güçlerin, yaşam karşıtı değerlemelelerinin bir tezahürü olarak niteler. Bu anlamda akıl, güç isteminin işlenmemiş ve beceriksiz bir aracı olurken bilgi de insanın, özellikle zayıf karakterdeki insanın, pragmatik amaçlar doğrultusunda dünyayı kurgusal bir basitleştirmeye tabi tutmasından ibaret hâle gelir.²⁵

²³ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997), 17.

²⁴ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 18–19.

²⁵ Terry Eagleton, *Estetiğin İdeolojisi*, çev. Hakkı Ünler (İstanbul: Özne Yayınları, 1998), 254.

2. Nietzsche'nin bir Bilim Olarak Tarihe Yönelik Eleştirisi

Nietzsche, *Çağdışı Yazılar*'ın ikincisi olan *Tarih Üzerine* adlı çalışmasında, kendi zamanındaki kurumlaşmış hâle gelen tarih anlayışını bir hastalık, bir örnek çöküş belirtisi olarak tanımlar ve on dokuzuncu yüzyıl, her şeyin insanca anlamını kaybettiği, bir amaç olarak kültürün yitirilip bir araç olan bilimin yabancılaştığı bir dönem olarak niteler.²⁶ Nietzsche, kendi zamanında yaşamla tarih arasındaki ilişkide açıklığın, doğallığın ve arıklığın ortadan kalktığını, bunun da tarihin bilim olması gerektiği yönündeki inançtan kaynaklandığını söyler:

“Şimdi artık egemen olan ve geçmiş üzerine bilgiyi baskıya alan yaşam değildi artık yalnızca: tam tersine tüm sınır taşları sökülüp ve bir zaman var olan her şey insanların üstüne çökmüştür. Bir oluşun gerçekleştiği gerilere değin tüm perspektifler de değişmiş, görüş düzenekleri yerinden oynamıştır. Bir bakışta görülemeyen böyle bir oyunu, henüz hiçbir kuşak görmedi: ama elbette tarih kendi özlü sözünün korkunç yürekliliğiyle bu ayrımı şöyle dile getiriyor: Doğruluk (hakikat) olsun da varsın yaşam son bulsun.”²⁷

Bu anlamda, her ne zaman tarih duygusu insanlar üzerinde sınırsız bir egemenlik kurarsa yaşam yıkılır. Hayallerin, kuruntuların dağılması yaşamın da ortadan kalkması demektir. Çünkü Nietzsche'ye göre yaşam, ancak hayallerin, kuruntuların ve fantazmaların olduğu yerde yaşam hâline gelebilir.²⁸ Oysa on dokuzuncu yüzyıl tarihçiliği, bir bilim olarak tarihin imkânını aramaya koyulmuş ve tarihteki olguların, objektif bir tasvirinin yapılabileceği inancına kapılmıştı. Tam da bu noktada Nietzsche tarihçilerin, geçmişteki sanılar ve eylemleri kendi zamanlarının genel geçer olduğu düşünülen sanılarıyla ölçme cihetine gittiklerini ve böyle bir etkinliği objektiflik, bu etkinliğin dışında kalanların yani, popüler sanıları yasa olarak kabul etmeyenlerin etkinliğini de sübjektivite diye gördüklerini söyler. Nietzsche'ye göre onların kuruntusu, bir olayı bütün neden ve sonuçlarıyla salt bir biçimde görebilecekleri, bundan kendilerinin hiçbir şekilde etkilenmeyecekleri ve bütün kişisel ilgilerinden kurtulabilecekleri kuruntusudur.²⁹ Bu yüzden Nietzsche'nin nazarında objektif tarihçi, tarihi yorumlamadığı fakat onu sadece tasvir ettiği yanılısaması içerisinde. Bu ise objektivite kelimesinin içinde gizlenen bir yanılgıdır. Olgular hakkındaki herhangi bir ifade, olgunun yorumu olduğu için tarih hakkındaki yargılar da objektif ve sübjektif tarih arasındaki bir tercih

²⁶ Nietzsche, *Ecce Homo*, 79–80.

²⁷ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 94.

²⁸ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 131.

²⁹ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 121.

sorunu olmayıp sadece geçmişin zenginleştirilmiş bir yorumu (asil yorum) ve fakirleştirilmiş bir yorumu (adi yorum) arasındaki bir tercih sorunudur.³⁰ Bu anlamda tarihçilerin geçmişteki büyük örneklerle referansla yapmış oldukları karşılaştırmalar, gerçekte kesinlikten uzaktır. Çünkü her türlü genelleme, birçok şeyi gözden kaçırma pahasına yapılmak durumundadır. Tarihçilerin bir tarih bilimi yaratmak için ortaya koymuş oldukları yasa benzeri şeyler de bireyselliklerin zorla bir biçim altına sokulduğu ve en uyumsuz şeyler arasındaki zıtlıkların bir kurgu lehine bozulduğu genellemelerden ibarettir.³¹ Tarihçilerin bu teşebbüsünün aksine Nietzsche, tarihteki olayların bireyselliğine ve rastlantısallığına işaret etmek için zar oyunu metaforunu kullanır:

“Bu, tutkulu kimsenin uykusunu kaçırın, bir işe girişenin bir muska gibi göğsünde taşıdığı şeydir, nedenlerle etkiler arasındaki gerçek tarihsel bağlantı değil; bu bağlantı, tam olarak tanınsaydı, gelecek ve rastlantının, bir zar oyununda, bütünü aynı olan şeyin ortaya çıkamayacağını gösterecekti.”³²

Yaşamı sürdürmekten çok, bilmeye yönelik bir arzu tarafından motive edilen tarih bilimi, geçmişle ilgili hakikate yönelik bir şiddete dayanır. Bu şiddet yüzünden yaşam ve tarih arasındaki uygun ilişki bozulur. Yaşayan bir arzu, tutku ve içgüdü varlığı olarak insanın sürekli bir bütünlüğü olmadığından ötürü, şeyler hakkındaki temel varsayımlar da kesinlikten uzak, desteksiz, değişken ve tarihsel olarak belirlenmiştir. Bu nedenle bilim olarak tarih, hiçbir surette mümkün değildir. “Ne zahiri şeyler ne de zahiri hakikatler vardır. Sadece seyelan ve değişme vardır.”³³ Bu bağlamda Nietzsche, geçmiş veya gelecek anlamında daha iyi bir çağ için şimdinin terk edilmesini, hıncın bir tezahürü ve otantik onaylamanın bir başarısızlığı olarak görür. Çünkü Nietzscheci anlamda onaylama, oyun ve kuvveti olduğu kadar geçmişteki acı ve zayıflıkların da onaylanmasını gerektirir. Şimdiyi hazırlayan geçmiş, açıkça onaylanmasızın bireysel varoluşumuzun şimdiye yönelik potansiyellerini aktüel hâle getirmek mümkün değildir.³⁴ Bu açıdan bakıldığında Nietzsche’nin mutluluğu unutabilme yeteneğine bağlaması, aktif bir unutmaya, tamamıyla geçmişin şimdi üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya işaret etmektedir: “İnsan unutmayı bir türlü öğrenemeyip de hep geçmişe bağlı kaldığı için şaşar

³⁰ Warner, J. Dannhauser, “Friedrich Nietzsche”, *The History of Political Philosophy*, ed. Leo Strauss–Joseph Cropsey (London: The University of Chicago Press, 1987), 834.

³¹ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 79.

³² Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 80.

³³ Dannhauser, “Friedrich Nietzsche”, 832.

³⁴ Glen T. Martin, *From Nietzsche to Wittgenstein*, “The Problem of Truth and Nihilism in The Modern World” (New York: Peter Lang Publishing Inc., 1989), 20.

durur kendi kendine de: istediği kadar ileri ve çabuk yürüsün, zinciri ile birlikte yürür, hızla geçip giden olaylarla bağlıdır gene de.”³⁵

Nietzsche tarihe yönelik; anıtsal, eskiyi koruyucu ve eleştirici tarih olmak üzere üç farklı yaklaşımın olduğunu, diğer bir deyişle tarihin yaşayanlara, yaşayanların etkin ve bir şeyi elde etmeye çalışan, koruyan ve saygı duyan, acı çeken ve kurtuluşa gereksinim duyan kimseler olmaları bakımından üç yönden bağlı olduğunu söyler. Bununla birlikte Nietzsche, tarih incelemele-
rinde aşırıya gidildiği zaman tarihin yaşamı felç edecek hâle geldiğine işaret ederek tarihin, yaşamın hizmetinde olması gerektiğine dikkat çeker.³⁶ Buna göre Nietzsche, her üç tarih anlayışını da içeren bir tarih anlayışı ortaya koyar. Söz konusu üç yaklaşımın her biri, kendi başına ele alındığında yetersizdir. Bireysel dönüştürücü güce vurgu yapması nedeniyle anıtsal tarih önemlidir. Ama kendi başına ele alındığında hem irrasyoneldir hem de bireyin bağlamsal sınırlılıklarını gözden kaçırır. Bireyin ait olduğu topluluğu ile bireyin tarihini bir gören yaklaşım, yani koruyucu tarih anlayışı, bireyi ait olduğu toplulukla ilişkili görmesi açısından önemlidir. Fakat bireyin bulunduğu bağlamı değiştirme imkânını gözden kaçırmamasından dolayı, geleneğin eleştirel olmayan bir kabulü anlamında muhafazakârdır.³⁷ Böyle bir tarih anlayışı, anıtsal tarihte de olduğu gibi, oluş halinde olan için sezici bir içgüdüye sahip değildir. Bu yüzden, yeni olana yönelik güçlü ve sağlam kararlar almaya engel olup yaşama yol açmak için kutsal addedilen birçok şeyi yıkmak zorunda olan etkin insanı kötürüm eder. İşte eleştirel tarih anlayışı da bu yüzden gereklidir. Eleştirel tarih anlayışı, insanın yaşayabilmesi için geçmişteki birçok şeyi ortadan kaldırması, geçmişin bir değer olduğu düşüncesini yargılayıp cezalandırması gerektiğini savunması açısından önemlidir. Fakat insanı, kendisini oluşturan geçmişinden tamamen kopardığı için oluşu olduğu gibi onaylayıp benimseme anlamında Nietzsche'nin büyük onaylaması dikkate alındığında, tarihe yönelik eksik bir yaklaşım olarak görünmektedir.³⁸

Nietzsche'nin gerek modern bilime gerekse bir bilim olma iddiasıyla ortaya çıkan on dokuzuncu yüzyıl tarihine yönelik yukarıdaki eleştirileri bir bütün olarak ele alındığında onun, *decedance*'ın tezahürleri olarak gördüğü modern kurumlara, modern kültüre, modern ideolojilere ve siyaset anlayışına yönelik değerlendirmelerine dayanak teşkil ettiği söylenebilir.

³⁵ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 61–62.

³⁶ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 75.

³⁷ Warren, *Nietzsche And Political Thought*, 83–84.

³⁸ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, 90–92.

Sonuç Yerine: Perspektivizm Bağlamında Nietzsche'nin Bilimsel Bilgi ve Hakikat Eleştirisi

Nietzscheci anlamda perspektivizm, saf bilgi arayışının herhangi bir arzu tarafından değil, bilişsel olmayan arzu ve umutlarla yönlendirildiğini ortaya koyar. Buna göre bir bilgi biçimi, kaçınılmaz olarak herhangi bir iradenin ürünü olduğundan bilginin nesnel geçerliliğinden de bahsedebilmek mümkün değildir. Bu nedenle, modern bilim de bilimsel denilen bilgi vasıtasıyla dünyayı denetleme ve yönlendirme iradesi tarafından ortaya konulmuş olduğu için doğruluğunu garanti altına alabileceği herhangi bir nedenden mahrum olmak durumundadır.³⁹ Bu da perspektivizmin benimsendiği bir hakikat telakkisinde, her ne türden olursa olsun bir bilgi ve hakikat iddiasının tikellikten kurtulamayacağı anlamına gelir.

Batı metafizik geleneğinde, göklere çıkarılan aklın kategorilerinin de mantıksal kurgular ve bakış açıları olmanın ötesinde herhangi bir anlamı yoktur. Onlar ne zorunlu gerçeklik ne de *a priori* biçimlerdir.⁴⁰ Bu yüzden mantığın değeri, hiçbir biçimde mantık tarafından tesis edilemez. Modern devlet, tarih, kategorik imperatif, metafizik vb. modern fikirlerin ikna edebilme gücü ve makuliyeti de kesin kanıtlar ve mantık üzerine inşa edilemez. Mantık da tıpkı modern bilimin diğer formlarında olduğu gibi öncelikli olarak bir iman aktına bağlıdır. Örneğin, dünyanın gerçekte düzenli olduğu ve bu gerçekliğin onun hakkındaki teorilerimizle örtüştüğüne olan inanç bu kabilden bir inançtır. Yoksa ikna edici olarak telakki edilen fikirler, gerçekten de bir hakikat alanına gönderme yapmaz. Hakikatte onlar, büyük ölçüde, paylaşılan tecrübelerle ilişkili olan fikirlerdir.⁴¹

Nietzsche, zamanının bilgi anlayışının güç isteminin en kurnaz ve aldatıcı görünüşü olduğunu savunur. Buna göre kendisini ele geçirmeye zorlayan bir dürtü olmaksızın hiçbir bilgi ortaya konulamaz. Nietzsche, bilginin oluşumunda zihni bile harekete geçiren temel birtakım dürtülerin merkezî bir rol oynadığı kanaatindedir.⁴² Bu anlamda, bilgi isteği ve bilme istemi de güç istemine, yani olgusallığa egemen olup onu kendi hizmetine alma içgüdüsüne bağlıdır. Güç isteminin bir anlatımı olarak biz, oluşa değişmez yapılar dayata-

³⁹ Rose Pole, *Ahlâk ve Modernlik*, çev. Mehmet Küçük (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993), 181.

⁴⁰ Copleston, *Nihilizm ve Materyalizm*, 169.

⁴¹ G. B. Smith, *Nietzsche Heidegger and The Transition to Postmodernity* (Chicago: The University of Chicago Press, 1996), 16.

⁴² Eric Heller, *The Importance of Nietzsche* (Chicago: The University of Chicago Press, 1988), 8.

rak onu varlık haline getiririz. Bir diğer deyişle, doğaya egemen olmak için doğayı kavramlara dönüştürürüz.⁴³ Nietzsche, böyle bir bilgi anlayışına, onun doğrudan doğruya oluşu karşısına almasından dolayı, karşı çıkılmasını salık verir. Nietzsche'ye göre modern bilimin mutlak hakikat düşüncesinin arka planında, onun mutlak fikrini hiç de ona ihtiyaç duymayan gerçek fazilete karşı bir kalkan olarak kullanma isteği yer alır. Her şeyi bir bilimsel kural etrafında düzene tâbi tutmak suretiyle modern bilim, yine her şeyi kendinden çok emin bir şekilde daha yüksek bir otoritenin emrine verebilmektedir. Buna göre her yaşam, bir sanat eseri olup onun kendi erdeminin standartlarıyla yargılanması gerekmektedir.⁴⁴ Bu tespit aynı zamanda gerek Nietzscheci gerekse postmodern anlamda, perspektivizmin çoğulcu karakterinin altını çizer niteliktedir. Tam da bu nedenle Nietzsche'yi takip eden birçok postmodern düşünür tarafından da vurgulandığı üzere, tüm varlık alanını kuşatma iddiasıyla zuhura gelen monolitik ve totalleştirici biricik bir bakış açısını varsaymak, oluşa içkin birçok alternatif yol, imkân ve perspektifi yok saymaktan başka bir anlama gelmeyecektir. Nietzsche ve onu takiben birçok postmodernistin, böyle bir bilim anlayışı karşısında sunmuş oldukları alternatif ise yaratıcılığı tesis edecek yolu, yani bireyin yaşamını kendi koymuş olduğu kurallar çerçevesinde düzenlemesini sağlamaya matuftur.

⁴³ Copleston, *Nihilizm ve Materyalizm*, 167–168.

⁴⁴ Joyce Appleby – Elizabeth Covington, vd. (ed.), *Knowledge and Postmodernism in Historical Perspective* (Great Britain: Routledge, 1996), 389–390.

Kaynakça

- Appleby, Joyce vd. (ed.). *Knowledge and Postmodernizm in Historical Perspective*. Great Britain: Routledge, 1996.
- Copleston, Frederick. *Nihilizm ve Materyalizm*. çev. Deniz Canefe. 5–2 Cilt. İstanbul: İdea Yayınları, 1998.
- Dannhauser, Warner, Joseph. “Friedrich Nietzsche”. *The History of Political Philosophy*. ed. Leo Strauss–Joseph Cropsey. London: The University of Chicago Press, 1987.
- Deleuze, Gilles. *Nietzsche and Philosophy*, çev. Hugh Tomlinson. New York: The Athlone Press, 1989.
- Eagleton, Terry. *Estetiğin İdeolojisi*. çev. Hakkı Ünler. İstanbul: Özne Yayınları, 1998.
- Heller, Eric. *The Importance of Nietzsche*. Chicago: The University of Chicago Press, 1988.
- Martin, Glen T. *From Nietzsche to Wittgenstein: The Problem of Truth and Nihilism in The Modern World*. New York: Peter Lang Publishing Inc., 1989.
- Nietzsche, Friedrich. *Aforizmalar*. çev. Sedat Umran. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000.
- Nietzsche, Friedrich. *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*. çev. Ahmet İnam. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1998.
- Nietzsche, Friedrich. *Deccal*. çev. Hüseyin Kahraman. Ankara: Yönelim, 1992.
- Nietzsche, Friedrich. *Ecce Homo*. çev. Can Alkor. İstanbul: Say Yayınları, 1997.
- Nietzsche, Friedrich. *Güç İstenci*. çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. çev. Ahmet İnam. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997.
- Nietzsche, Friedrich. *Tan Kızılığ*. çev. Hüseyin Salihoğlu–Ümit Özdağ. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.
- Nietzsche, Friedrich. *Tarih Üzerine*. çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları, 2000.
- Nietzsche, Friedrich. *The Will to Power*. çev. Walter Kaufmann–R. J. Hollingdale. New York: Random House, 1967.
- Pole, Rose. *Ahlak ve Modernlik*. çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Robinson, Dave. *Nietzsche ve Postmodernizm*. çev. Kaan H. Ökten. İstanbul: Everest Yayınları, 2001.
- Sim, Stuart. *The Routledge Critical Dictionary of Postmodern Thought*. New York: Routledge, 1999.
- Smith, G. B., *Nietzsche Heidegger and The Transition to Postmodernity*. Chicago: The University of Chicago Press, 1996.
- Warren, Mark. *Nietzsche And Political Thought*. London: The MIT Press, 1991.